

A székelyudvarhelyi Budvár

A romantikus történetírás idején Udvarhely város és „anyaszék” egyik meghatározó jelképének számított a városhoz közeli szikladombon található Budvár maradványa. A székely múlt mitikus történelmének számos eleme szövődött a Budvár köré. A 19. századi történetírók közt szinte teljes egyetértés volt abban, hogy a várat Buda vezér, Attila hun király testvére építette. A hunok Erdélybe szakadt töredékének, a székelyek főrabonbánjainak volt a székhelye a vár, a székelység itt tartotta gyűléseit és ünnepeit, itt hozott törvényeket és mutatott be pogány áldozatokat. Itt őrizték Árpád honfoglaló magyarjaival Zandirhám főrabonbán ideje alatt kötött szövetség kőtáblákra vésett szövegei mellett a székelyek ősi törvényeit is, és a Budváron szentesítették a székelység keresztény hitre térését.

A székelység hun eredetét azóta több oldalról is megcáfolta a tudományos történelemkutatás, rámutatva, hogy a középkori székelységnek mindössze fiktív hun tudata lehetett. Buda vezérben valós történelmi személy, Bleda hun nagykirály alakja ismerhető fel, aki viszont aligha járhatott a későbbi Székelyföldön, ugyanis a hunok erdélyi jelenlétét a régészeti források is csak szórványosnak mutatják. A vallási és világi funkciót egyesítő rabonbán tisztség történelmi valóságát sajnos egyetlen hiteles középkori forrás sem támasztja alá. Személyük és a Budvár köré szövődő legendás elemek

Budvár a magasból

nagy része mindössze a 18. század végén keletkezett fikció, melyet a romantikus történetírás újabb elemekkel színezett ki. Az 1796-ban hamisított Csíki Székely Krónika szerzője latba vetette minden képességét, hogy a székely „anyaszék” központjában álló Budvár köré olyan szereplőket és eseményeket költson, amelyek jól illeszkednek mitikus székely történelemképének sorozatába.

Az Árpád-kori személynevből és a vár szó összetételéből képzett földrajzi név legismertebb példája a középkori Magyar Királyság székhelye a Duna fölé emelkedő dombon, viszont a helynév Udvarhelyszéken sem egyedülálló, Etédén is előfordul dülönévként (Bud vára).

A vár és a barlangok felmérési alaprajza (Serfőző Antallal közösen készített felmérés)

A történelmi színhely kitalálásához és a helynév székelyföldi megjelenéséhez feltehetően a középkori krónikások is hozzájárultak, pl. a székelyek hun rokonságát elsőként részletesen kifejtő Kézai Simon.

Budvár Székelyudvarhelytől délnyugatra, a Nagy-Küküllő jobb partja fölé emelkedő 625 m magas konglomerátum szikladombon található, tetejéről elragadó kilátás nyílik a folyó alatt kígyózó szalagjára és a környező vidékre. A vár alaprajza ovális alakú, délről és nyugatról meredek sziklaoldal határolja, északnyugatról-északról három sánc övezi a vár dombját, melyek részben a keleti oldalra is kiterjedtek. Északon a külső sánc földanyagát a 19. század végén épített golyófogó sánc kialakítására használták fel. A belső sáncba a vármagaslat peremén konglomerátumtömbökből helyenként 2,7 m vastagságot is elérő mészhabarcba rakott falat emeltek. Az északnyugatról induló mintegy 220 m hosszán ívelt haladó falnak, mely keleten eléri a meredek sziklaoldal peremét, a felszínen ma alig látható nyoma. A falak által határolt terület kiterjedése meghaladja a hektárt. A várba a korabeli út a település irányából, északról vezetett fel.

A vár fűvel benőtt felszínén megszámlálhatatlan kincskereső gödör ékeltlenkedik, melyek nagy része éppen a legendás múltnak köszönhető, ugyanis a 19. században kincskereső társulások alakultak a vár kincseinek feltárására. Sajnos ez a vállalkozási kedv mára sem lanyhult, és gyakori látvány a vár felszínén egy-egy frissen ásott gödör.

A középső őskori sánc részlete északon

Budváron 1969-1970-ben folytatók régészeti feltárások, melyek során a kutatók munkáját rendkívül megnehezítette a kinskeresők addigi tevékenysége, ugyanis bolygatatlan rétegekre alig sikerült bukkanni. Ennek ellenére az előkerült leletanyag alapján el lehetett különíteni a vár vagy magaslati hely használati periódusait, valamint keltezni erődítési elemeit, és ekkor készült el a vár első színtvonalas felmérése is. Az ásatást végző Ferenczi Géza és István az előkerült leletanyag alapján összesen nyolc időszakot különítettek el a vár történetében a kései újkőkor és a középkor között (Erősd-Cucuteni-kultúra, Schneckenberg-kultúra, Wietenberg-kultúra, Hallsatt-kultúra A-B periódusa, La Tène-kultúra III. periódusa, római kor, késő népvándorlás kor, Árpád-kor), melyek jól mutatják a hely kedvező fekvését és kiemelkedő fontosságát. Az erődítési elemek átvágása alapján kiderült, hogy a hármassáncot a dákok építették, a kőfal pedig Árpád-kori. A kis felületű ásatás nem erősítette meg az Orbán Balázs alaprajzán és leírásában a vár keleti oldalán megjelenő négyszögletes torony létét. A vár déli oldalán nyitott felületen földbe mélyített, középszemelemes, kőkemencés ház maradványát tárták fel, melynek északkeleti sarkába mélyülő gödréből bronz füstölőalj került elő. A kutatás következményeként Budvár Udvarhelyszék többi várához hasonlóan hamarosan felkerült a székelyföldi Árpád-kori várak azon listájára, amelyek a Ferenczi testvérek kutatásai alapján a 11-12. század fordulóján királyi parancsra kiépült kelet-erdélyi védelmi várláncolat részeit képezték volna.

Rövid áttekintésnek nem célja a fenti elmélet részletes elemzése és cáfolata, ehelyütt pusztán ennek a Budvárát érintő összefüggéseivel foglalkozom. A vár funkcióját a kutatás jelenlegi helyzetében, nagyobb felületek feltárásiig elsősorban elhelyezkedése és tágabb környezetének településtörténete alapján tudjuk megítélni. Az elmúlt évtizedek székelyföldi település-ásatásai és terepbejárásai alapján ma már elég biztosan kijelenthetjük, hogy a 11-12. század fordulóján a Magyar Királyság határa nagyjából elérte a Kárpátok vonalát, tehát a Budvár nem lehetett ekkor határvár. Székelyudvarhely középkori topográfiáját ismerve az is megállapítható, hogy a Küküllő völgyében haladó útvonal a várral átellen-

A középkori várfal maradványa keleten

ben, a folyó bal partján haladt, tehát a várnak nem volt ellenőrző funkciója sem, legfeljebb megfigyelő szerepe. Az ásatás során előkerült középkori leletanyag, formakincsét és díszítőmotívumait tekintve, a 12-14. századra keltezhető, ennek aránybeli eloszlásai alapján a vár fénykora pedig a késő Árpád-korra tehető. A várfalak építési idejét az ásatási megfigyelések alapján nem lehet pontosan meghatározni, a falak környezetében rétegtani kontextus nélkül talált Árpád-kori leletek ezt nem teszik lehetővé. A vár belső területéről napvilágra került kora Árpád-kori kerámiatöredékek közvetlen összefüggés híján nem indokolják a falak 11-12. századi kelte-

zését. Figyelembe véve, hogy a vár magaslati évszázadokon, évezredekön átívelően kiemelt fontosságú megfigyelőhely, menedékhely, esetleg lakóhely volt, felvethető, hogy ilyesfajta szerepet a kora Árpád-korban az úz, besenyő támadások idején kőfalak nélkül is betöltött. Az őskori földsáncok felhasználása elég valószínű, elképzelhető, hogy ezek bizonyos szakaszait megújították.

Az Udvarhely közelében fekvő várat, szakszerűbb régészeti feltárások elvégzéséig, az erdélyi kővár építkezések megjelenésének és elterjedésének ismeretében egyelőre a 13. századra, nagy valószínűséggel a tatárjárás utánra keltezhetjük. Budvár a visszatérő támadások

Árpád-kori, földbe mélyített házból előkerült bronz füstölőalj (Haáz Rezső Múzeum)

idején Udvarhely település és a környékbeli falvak mensvára volt. A tatár veszély elmúltával a várat egyre ritkábban használták, a 14. század után már csak szórványos leletanyag ismert területéről, a legkésőbbi lelet egy 1548-as Ferdinánd dénár.

A „stratégiai” helyzetű szikladomb használata mindezzel azonban nem szűnt meg, a török támadások idején természetes adottságai lehetővé tették egy másik védekezési lehetőségét is. A Budvár délnyugati és délkeleti oldalában, két csoportban 21, mesterségesen ásott barlangkamra található, ezek száma valamikor nagyobb lehetett, a viszonylag puha kőzet – amely lehetővé tette megásásukat – az elmúlt évszázadok folyamán erőteljesen lepusztult. A délnyugati barlangcsoport egyes elemeit a párkányokra kiépített faállványzat kötötte össze, amint ezt felmérési megfigyeléseink tanúsítják. Írott forrás nem említi a barlangokat, viszont a hozzájuk fűződő elbeszélő hagyományokban – más udvarhelyszéki mesterséges barlangokhoz (pl. Máréfalva vagy Telekfalva) hasonlóan – a török-tatár harcok emléke maradt fenn. Székelyudvarhely környékén ma hét helyszínen találunk konglomerátum kőzetbe ásott barlangokat (a Budváron kívül Máréfalván, Tibódban, Kadicsfalván, Telekfalván, Kénosban és Muzsnában). Ezeket az objektumokat több közös tényező kapcsolja össze, pl. egy adott helyszínen mindig csoportosan fordulnak elő, alaprajzukra a kettős vagy többszörös szerkezet jellemző, a konglomerátum sziklafalak dél–délkeleti oldalába a természetes repedésvonalak, az ún. vetők mentén ásták őket. A közelmúltban végzett régészeti kutatások igazolták a mondai hagyományokat: míg a telekfalvi

védbarlangok létrehozását pénzérmével sikerült közvetlenül 1534 utánra keltezni, a máréfalvi barlangokról az derült ki, hogy az 1661. évi török-tatár betörések idején még biztosan használták őket.

Budvár íratlan története jóval prózaibb, mint azt a középkori krónikák és főként a Csiki Székely Krónika nyomán a köztudatba beivódott mitikus történelmek sejteti. Természetes adottságai révén viszont, mint azt a felszínre került régészeti leletek tükrözik, évezredek óta

kiemelt szerepet játszott a térség történetében. Tudományos feltárásának folytatását alaposan megnehezíti a kincskeresők évszázados romboló munkája. Ahhoz viszont, hogy a Budvár több legyen kincskeresők célpontjánál, hiteles történelmi kép alakuljon ki róla, és elnyerhesse megfelelő helyét a helyi közösség értékvilágában, nemcsak tudományos kutatómunka szükséges...

Sófalvi András

*A 7. számú barlang felmérése (fent)
A 19. számú beszakadt barlang (lent)*